

שיטת ה"נושא" מול שיטת ה"היקש"

מטרת האימון הצבאי

נחזור על מטרתו של האימון בצבא: הכנת הצבא באימונו לדרגה כזו, שיביא לסיום המלחמה בהצלחה ובמהירות. כדי להשיג זאת צריך החייל להיות מומן זה בהפעלת נשקו, בקיא בעבודת-צוות ויודע מקומו בצוות, קשוב גוף, חסון בנפשו ונכון לצורות הלחימה האכזריות ביותר. רק אז יוכל להרוג את אויבו מבלי שבטחונו או בטחון יחידתו יפגע. כדי להגיע לרמה זו יש להכשיר את החייל בשטחים דלקמן:

- א. פיתוח ההכרה.
- ב. פיתוח הכושר הגופני וחישול האופי.
- ג. מומחיות בהפעלת כלי-הנשק.
- ד. אומנות הקרב.

לא נכנס לדיון מפורט של הדרישות שצוינו לעיל. אין ספק שהן זקוקות לליבון בנפרד. אולם, מן הדין שנדגיש כאן את חשיבותו של הפרט והכשרתו בשטח ההכרה והאופי. ברי לנו שהנכס הגדול ביותר של כל צבא הוא איכותו של החומר האנושי, ועל אחת כמה וכמה בצבאנו אנו, בו חייב לשמש הפרט אבן-פינה לבנין עצמתנו הצבאית. עכשיו נדרשת מהטוראים כוונות מלחמתיות, מתח רוחני וכושר קרבי במידה גדולה יותר משנדרש מהם אי-פעם. במלחמה, שאנו צפויים לה, הנשק העיקרי הוא הרוח הנחושה של כל לוחם. לפיכך חייבת היחידה הצבאית — אשר בה חיים בצותא, עמלים ולוחמים יוצאי גלר — יות שונות — לההפך לכור-מצרף לעיצוב דמותו הרוחנית של המגויס החדש, לבית-יוצר לעם חלוצי עובד ולוחם.

דרכה של ההדרכה הטובה היא, למזג את האימון הצבאי עם פיתוח ההכרה וחישול האופי החלטיות, יזמה, התמדה, ערנות ואומץ-רוח על כל צדדיו. באיש שקול כראוי תפתחה תכונות אלו רוח משמעת-עצמית ונטילת אחריות, ותעוררנה את הרגשת החרבה והשירות הנאמן.

להכרתו של האדם ולאופיו נודעת חשיבות רבה: אם אין לאיש ההכרה ותכונות האופי המניעות אותו לעשות את המוטל עליו בקרב, הרי כל כשרותו הצבאית נמצאת לקויה.

וביום הקרב — אפילו הציוד משובח, דרכי הלחימה מזהירות, והמפקד מצוין — יהיו הצלחתו של הצבא או כשלונו מותנים במידה רבה במורשת

מכמה יחידות הגיעו בזמן האחרון קולות המת-ריעים על הכשרתם הקרבית הלקויה של המגויסים החדשים. הרשימה "אימוני לילה", מאת מג"ד, שנת-פרסמה ב"מערכות" (חוב' ע"א עמ' 65) מבטאה ליי-קוי זה, בהביאה דוגמה להמחשתו. מסקנות-הלכח המובאות בסופה של הרשימה, הן נכונות ובעלות תבונה מעשית, אולם, אין בהן פתרון יסודי, ואינן אלא תרופות-לשעה. התופעות המתוארות אינן מיר-חדות לגדוד המובא כדוגמה. אף ביחידות אחרות נתעוררו בעיות בשטח זה. מן הראוי, על-כן, לבקש פתרון יסודי לתופעות אלו, ולא להסתפק בתרופות-לשעה בלבד.

מקרים אלו, מן הדין שיעוררו לבדוק את המצב שנתהווה עם שינוי המבנה הדמוגרפי של אוכלוסית הארץ. פתרון הבעיות הכרוכות במצב זה חשיבותו רבה, מאחר שאין לך עוד מקצוע כמקצוע הצבאי, הניתן כל כך להתהוות פרצות ושנוי, בין ההלכה המכתיבה את מגמת האימונים, תוכנם ואורחם — לבין ביצועם של האימונים הלכה למעשה, בקרב החיילים. נראה לי שעלינו לתת דעתנו על תר-פעות אלו מבעוד מועד — כדי למנוע אי-התאמה רצינית בין תכנית האימונים השגורה דרכי הורא-תה, לבין אפשרויות ביצוע האימונים מבחינת איכו-תו של החומר האנושי הנמצא עתה באותן יחידות. עלינו לזכור שתכניות האימונים ושיטות ההדרכה בהן אינן אוניברסליות; אין הן כשרות לכל אומה ולשון באותה מידה. ואם בעיקרי הדברים ותוכנם היסודי ישנם קווי-שויון, הרי דרכי ההוראה שונים לחלוטין, כשנוי שבין ציבור אחד של אנשים לבין ציבור אחר. אין להעתיק דברים כלשונם ואין לכפור תם. שיטת ההדרכה צריכה להיות מושתתת על תכונות האדם, השקפת עולמו, חינוכו, סביבתו, עיקרי האמונות והדעות שלו בתחום הדת והחברה. רק אותה שיטת ההדרכה אשר תרד אל חקר התכונות הללו ותתבסס על חקר עובדה, ההיקש והמסקנה — רק היא בלבד תבכיר את פריה. אחרת יצא שכרנו בהפסדנו.

הדברים הנתונים כאן מוסבים רק על השלב הראי-שון מחמשת שלבי ההדרכה — שלב א', הוא שלב ההכנה. מגמתה של העלאת הדברים — לעורר את המחשבה שמא מן הראוי לבדוק אפשרות-יות לשינוי שיטות ההדרכה הנהוגות.

חודשי האימון. האימון מותנה בדרכי ההוראה, ואילו דרכי ההוראה לא ישיגו את תועלתם אם לא יהיו מותאמים לאיכותו של החומר האנושי.

איכות החומר האנושי

ידוע לכל בר-בירב שהמבנה הדמוגרפי של אוכלוסית המדינה השתנה לחלוטין מאז קומה ועד היום. שינוי זה נותן אותותיו גם במבנה הדמוגרפי של הצבא. חלקם של החיילים הפרימיטיביים-בת-פיסתם ניכר בצבאי. ואלו סימניהם:

1. השכלה. ידיעת הלשון אפסית או נמוכה מאוד. חסרות ידיעות יסוד בהיסטוריה, חשבון, ספרות, גי-אוגרפיה וכדומה. מצויים גם כאלה שאינם יודעים קרוא וכתוב בשום לשון שהיא.

2. תרבות. לרוב חסרים אנשים אלה ידיעות אלמנטריות בכללי נקיון ונימוס. מושגיהם על משפחה, מדינה וצבא שונים בתכלית מאלה של יוצאי אירופה או ילידי הארץ. תחושתם הלאומית חיוורת מאחר שהיא מושתתת בעיקר על חינוך דתי. ואילו הכרה בחובות האזרח הנובעת מתוך הכרה לאומית — את פירושה אינם יודעים. חלקם קולט את גיבונגי הנימוס וההופעה החיצונית, אולם קליטת רעיונות חדשים קשה עליהם.

3. אתיקה. הם נעקרו מהארצות הפרימיטיביות בהן נולדו ובהן חיו חיי שיעבוד או שיעבוד-למחצה והועברו לארץ מודרנית. כתוצאה מעקירה זו התערער ערו כמה מושגים קודמים שהיו להם, אולם לא באו אחרים תחתם. לעומת זאת רוב המושגים הנוטעים בנפשם של הישוב הותיק בארץ נשארו זרים להם. הם הצליחו להבין שחלל סדר שיעבוד, לאמור: איש הישר בעיניו יעשה, או יותר נכון: כל דאליים-גבר. לעומת זאת לא השתחררו מחשדנות וחוסר אמון. עדיין מרובים מעצוריהם הנפשיים — תוצאת חיי עבדות. אינם מסוגלים ליטול יזמה או לבקש תושיה בכוחות עצמם. „הדמיון המזרחי“ הפסיבי עוד לא סינה מקומו לדמיון היוצר. חוסר אומץ-הלב בולט במושגיהם ותופעת ההתנדבות זרה להם. הם בוים לעבודה ומשקרים במצפון שקט. המושג של „אחר-יות קולקטיבית“ אינו מובן להם.

אולם במקביל למורשה השלילית שפורטה לעיל, מצויות תכונות שהן חיוביות לצבא, אם גם אין מקורן תמיד בחיוב:

1. רצון ללמוד: הרגשת הנחיתות גורמת

(*) מובן שמדי שנה עולה הרמה הכללית בצבא כתוצאה מתגדלת חלקם של הניכרי הארץ שבו. — המעור.

לרבים מהם שירצו ללמוד ולרכוש דעת. התמדתם ברצון זה ראויה לציון.

2. משמעת. מספר גורמים הצטרפו במבנה הנפשי של אנשים אלה ליצירת נכונות למשמעת. הם רגילים לקבל עול אחרים, על כן, מתבצעת פקודה ברצינות (בעיקר אם קדמה לפקודה הסברה, ולוא המינימאלית). הם נאמנים למפקד המקובל עליהם.

3. כושר קליטה. בענינים מעשיים גדול כושר הקליטה שלהם, כיון שהם מחקים ברצון כל תופעה (אמנם הם גם מהירים לפלוט את אשר הם קולטים, בהעדר חזרה מתמדת על הנושא).

4. סבילות. מרובה נכונותם הנפשית לסבול סבל גופני ממושך ולהימצא בתנאי חיים קשים.

מגמות בשיטות הדרכה

מהאמור לעיל מתגלית לפנינו דמותו של אדם בעל תכונות פרימיטיביות. לאמיתו של דבר אין תכונותיו מהוות את „התוך“ שלו אלא את קליפתו בלבד — קליפה, שנערמה משך דורות, מעטה העשוי להתקלף תחת יד אמונה בחינוך והוראה. אם תבדוק את המבנה הנפשי שפורט לעיל תינכח שבתוך חומר היולי זה של פרימיטיביות, גלומת תכונות יסוד יקרות. תכונות אלה יש בהן מאחו איתן לפיתוחן של חינוך טוב ובריא. הבעיה שמחובתנו לפתרה: כיצד נבחר את דרכי ההוראה הנכונות, תוך ניצול תכונות אלה? עלינו לבחון את שיטות ההדרכת הנהוגות אצלנו היום ולראות באיזו מידה הן עונות על הדרישות הנז"ל.

ראשיתה של תכנית האימונים שלנו נעוצה בקורי סים השונים של ארגון ההגנה. בקורסים אלה הועלו תכניות האימונים לרמה גבוהה של בקיאות מקצור עית, והותוו דרכי הוראה נכונות. משוחררי הצבא הבריטי שיכללו שכלול נוסף את תכניות האימונים האלה, ואצלו להן מנסיונם ומומחיותם. כל הגורמים הללו צורפו לשלמות אחת אשר את תוצאותיה החיור ביות חזינו במערכות מלחמת-העצמאות. ואילו מלי-חמת-העצמאות עצמה, אף היא הוסיפה מנסיונה — לקח שאין ערוך לחשיבותו.

אולם תכנית אימונים זאת היתה מותאמת לחומר אנושי שונה לחלוטין. לא הרי הנוער הישראלי מאז כהרי הנוער הישראלי עתה. עם השינוי הדמוגרפי שחל בצבא מתעורר הצורך לבדוק מחדש את תכנית האימונים המקורית, ולראות באיזו מידה היא הולמת את כושרם וקליטתם של אנשים אלו.

שיטת הנושא

עיקרה של שיטה זו ליטול נושא אחד בשלמותו (לדוגמה: הנושא — „החייל כזקיף“), ולפתח על כל צדדיו. פיתוח זה יעשה ע"י שימוש בכל שלבי ההוראה הנכונים, מבחינה מהותית יחייבו, תוך כדי הדרכה, עקרונות הפעילות. בשדה, ההצגה הקרובה ביותר לתנאי קרב, השינוי, המבחן והדיון. באשר לצורה הכוללת, משתדלת שיטה זו להטביע דפוס אחד לנושא מסוים, ולתתו בשלמותו (על כל חלקיו) ובבטח. הנושא ינתן במסגרת אחת, מהקל אל הכבד, פרטים פרטים, המשתלבים אחד בשני ומסתכמים לאגד אחד בסיומו של הנושא הנידון.

אורח לימוד זה מפעם בשיטות האימונים של היבשת, ראשיתו במתודה הפדגוגית הנהוגה בגרמניה — השיעור המתוכנן על-פי יסודותיו של הפדגוג הרברט. התפתחותו הגיעה לרמה גבוהה ולגיבוש רב בשיטת הלימוד הרוסית, בהשפעת רעיון הריכוז שנבע מהשקפת העולם הסובייטית.

תכנית האימונים של החייל הרוסי, מהי אומרת? — בפרק האימון הבסיסי, ענף השדה, למד החייל מספר נושאים מבודדים, כמו: חפירות, מסעות וכדו', אשר לומדו תוך פיתוח כושרו הגופני. אח"כ מתחיל החייל ללמוד את הנושאים השלמים. החייל מקבל את האימון בשיטתיות, תוך קירבה יתרה לתנאי קרב ממשיים. שיטה זו מתאימה יותר לאדם הפשוט, שאינו בעל רמת השכלה גבוהה. הקליטה קלה. המעשי שיות שבה הופכת את הנושא לטבע שני לאדם — ומכאן חשיבותה. שיטת הנושא מחייבת את „מעריך השיעור“, המכיל נושא לימוד שלם. ההלכה שבו מנוסחת בקיצור ובבהירות. הנושא כילל מספר פעולות מחייבות, שעל המדריך להעבירן בפני חניכיו תוך הצגה, תשומה, מבחן ודיון. בכל נושא מופיע „אויב“ המביים את הצד שכנגד, ונותן לשיעור מציאותיות שדה המערכה.

להלן, כדוגמה, רשימת הנושאים בספר „האימון הקרבי של החייל הבודד“ (הוצאת מיניסטריון ההגנה הפולני, 1948):

1. החייל הצופה.
2. אימון הרץ.
3. נושא התחמושת.
4. גשמים.
5. זקיפים.
6. תשמוע.
7. החייל בהתקפה ובהסתערות.

אמנם, סוג האנשים שתואר לעיל אינו מהוה את הצבא כולו. מדוע נתאים את תכנית האימונים דוקא לצרכיו? התשובה לכך היא שאדם בעל-כושר-תפיסה-גבוה מסוגל לקלוט חומר המכוון לקליטתו של בעל-כושר-תפיסה-נמוך. ואילו אדם בעל-כושר-תפיסה-נמוך אינו מסוגל לקלוט חומר העשוי לפי רמתו של בעל-כושר-תפיסה-גבוה. כל צבא בעולם משקף במידה רבה את ההרכב האנושי, הרכב המושגים והדרכות של עמו. לצבאה של כל אומה — צביונו המיוחד — במבנה, בשיטות אימון, ובמידה מסוימת, גם בדרכי לחימה. תחומה של ההדרכה הצבאית אינו יוצא מכלל זה. בצבאות שונים נהוגות דרכי הדרכה שונות, גם אם במהות החומר המודרך אין שוני; גם אם, בסופו של דבר, נדרשות מהחייל אותן הידיעות. נראה לי שבין שיטות ההדרכה השונות אפשר להבחין שתיים עיקריות, והן: (1) שיטת ההקש, (2) שיטת הנושא.

כדי ללמד חומר מסוים בשיטת ההקש — מלמדים כל אחד ואחד ממרכיבי הנושא לחוד. שיטה זו מניחה שהחייל ידע לצרף את המרכיבים השונים בכל אחד מהמושגים שבהרכבם נמצא מרכיב זה. מלמדים לחייל את החזקת רובהו באופנים שונים. מניחים שבבוא הצורך, ידע להחזיקו נכונה הן בשמירת המחנה, הן בהיותו בקרב, הן במגרש המסדרים, הוא הדין לגבי כל המרכיבים האחרים המהווים את חלקיה של שמירת המחנה, הקרב או המסדר. גם אותם מלמדים כל אחד בפני עצמו.

החייל האנגלי, למשל, המעורה במסורת צבאית ארוכה, ושהוא בעל חינוך ליברלי ולרוב בעל רמת השכלה מספקת — ייחנה מתכנית אימונים מפורטת ומקיפה. בכושרו לנתח מושגים ולצרפם (אנליזה וסינתזה) יוכל החייל האנגלי הבינוני ללמוד את המרכיבים של אימון הפרט שלו, בנפרד, ולהקיש מהם ולחברם לנושאים בהמשך האימון. הוא יוכל לצרף מרכיבים אלו ולאגדם לאגד אחד, שבו הם מתאחים למושג שלם — אותו מושג שכוונה אליו תוכנית ההדרכה מראש. בחייל הישראלי מתקופת מלחמת השחרור בלטו עוד יותר תכונות אלה. כושרו להקיש ולצרף נתגלו ביתר עוז, כתוצאה מחינוכו החופשי, רמת השכלתו הגבוהה והכרתו המחושלת.

אימון החייל האמריקאי הושפע אף הוא מאימון החייל האנגלי. אולם, היה צורך לשנות את דרכי ההוראה: הקמתו של הצבא האמריקאי הגדול תבעה „ייצור המוני“, אשר ממילא פגע ביסודיות האימונים.

- 1) מקומות תורפה בטנקים ושריון ליריות נשק נ"ט.
  - 2) הכנת עמדות למשמידי שריון.
  - 3) ניצול עצמים בשטח למלחמה נגד שריון.
  - 4) תצפיות.
  - 5) תכנית פעולה.
- המערך: ב. התנהגות כיתת-משמידי שריון מרגע התחלת ההסתערות.
- 1) השמדת שריון ע"י הפתעה.
  - 2) התנהגות במקרה של התקדמות השריון לעבר עמדת המשמידים, ע"י העמדה במקרה התרחקות מהעמדה.
  - 3) התנהגות הכיתה במקרה של מעבר הטנקים מעל עמדותיה.
  - 4) השמדת צוותו של טנק שיצא מפעולה.
- המערך: ג. התנהגות כיתת משמידים שריון בקרב עם טנקים בלילה.
- הסעיף:
- 1) עקרונות המלחמה נגד טנקים בלילה.
  - 2) קביעת כיוון ע"י רעש המנוע.
  - 3) התקרבות לטנק במסוה החושך.
  - 4) השמדת הטנק.

סיכום

בכמה יחידות נתקלים בקושי לאמן את החיילים בשיטת ההקש. מטרת האימון הצבאי מחייבת להתאים את שיטת ההדרכה לרמתו של החומר האנושי. לחומר אנושי המפותח פחות יש למסור את האימון בצורה מעוכלת. אין לסמוך עליו שיצרף את חלקי הנושא הנפרדים לנושא שלם. חובת הגוף-המדריך לעכל את הנושא למען החניכים; להגישו בשלמות ובפשטות. במידה שהחומר האנושי מעורב, וההדרכה נעשית במשותף לסוגים שונים של אנשים — יש לכוון את ההוראה שתתאים לתפיסתו של קשה-התפיסה. שיטת הנושא עונה על דרישות אלה ועל-כן יש להעדיפה על שיטת-ההקש להדרכתו של חומר-אנושי פרימיטיבי או מעורב.

8. החייל בהגנה.
  9. החייל בקרב עם טנקים ושריון.
- לדוגמה, הרי מערך השיעור של שניים מה-נושאים כפי שהוא מפורט באותו ספר. האות העברית מסמנת את המערך כולו: א. ב. וכדומה; המספר בסוגר — את סעיפי המערך: 1) 2) וכדומה.
- הנושא: 1. החייל הצופה.
- המערך: א. הכנת נקודות תצפית. הסעיף:
- 1) תפקיד הצופה.
  - 2) ציון נקודת-תצפית.
  - 3) בחירת נקודת-תצפית.
  - 4) תפישת נקודת-תצפית.
  - 5) סידור נקודת-תצפית והסוואתה.
  - 6) דיון ומסקנות.
- המערך: ב. תצפית שדה-הקרב. הסעיף:
- 1) התמצאות.
  - 2) בחירת נקודת-תצפית ותפישתה.
  - 3) תשדורות.
  - 4) אומדנת מרחקים.
  - 5) שיטת התצפית ודיווח.
  - 6) דיון לאחר התרגיל (ציון שגיאות).
- המערך: ג. תצפית בלילה. הסעיף:
- 1) התמצאות בשטח מבעוד יום.
  - 2) זכרון עצמים בשטח.
  - 3) אומדנת מרחקים.
  - 4) הבדלי ראייה ביום ובלילה.
  - 5) בחירת נקודת-תצפית בלילה.
  - 6) קביעת מצב המטרה, סוג המטרה, מרחק, ועצמים אחרים בשטח.
- הנושא: 9. החייל בקרב עם טנקים ושריון.
- המערך: א. בחירת עמדות למשמידים שריון והכנתן. הסעיף:

התעלמות מוחלטת מהבדלים בכח-האדם המודרך לא זו בלבד שהיא מביאה לפריון גרוע — אלא אף מטילה שעמום על היסודות המתקדמים שבין אנשי היחידה.

קול' מנס ויאבל, שביצריה.